

UČITELJSKI T O V A R Š A.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj V.

V Ljubljani 15. maja 1865.

List 10.

„Modrega hvala ne napihuje, in graja mu ne podira serca.“

(Dalje)

Redki so tedaj ljudje, kateri bi v teh rečeh keršansko sodili in tudi ravnali, a toliko bolj so naše časti in spoštovanja vredni. In takošen blag kristijan je bil Tomaž Mor, dvorni kancelar in prvi služabnik angleškega kralja Henrika VIII. Ta keršanski junak *) je pisal iz kraljevega dvora pismo do Gonela, učenika njegovih otrok. To pismo je tako modro in keršansko pisano, da ima skoraj več vrednosti, kakor debela knjiga detovodnih pravil, in ker je tako pisal za kraljem naj višja oseba v deželi, se to pismo zares med 7 čudežev na svetu more šteti.

Bravcem „Tovarša“ podamo tukaj nekaj odlomkov iz tega pisma, nadjajoči se, de bode to keršanskim učiteljem po volji.

V tem pismu razodeva skerbni oče svoje veselje nad pridnostjo svojih otrok, kar je pismeno od Gonela zvedil; posebno ga pa veseli, da je hčer Marjeta tako nravna; na dalje pa piše: „Ta nravnost pri meni več velja, kakor vsa učenost. Kaj pomaga človeku učenost, ako ni nraven, toliko bolj zaničljiv je zavoljo svoje učenosti.

Posebno pa to velja od učenosti pri ženskih. Nevedni možje pravijo potem, da je učenost pri ženski kriva njenih napač; svojo nevednost pa imenujejo čednost.

*) Henrik je tega stanovitnega katoličana pozneje v ječo vergel in ne-
usmiljeno dal umoriti. Pis.

Ženska srednje učena pa celó нравna in pobožna, je več vredna, kakor, da bi bila lepa, kakor Helena in bogata, kakor je bil kralj Knez.

Te нравnosti in čednosti pa ne priporočam zavoljo tega, ker človeka slavi; sicer čednost in slava se spremljate, kakor luč in senca; zavoljo tega ne priporočam čednosti, ampak priporočam jo, ker bo enkrat dosegla stanovitnejše plačilo od unega, katero odcvetè, kakor lepo lice, in razpade, kakor bogastvo.

Kdor je v resnici kreposten, najde že tukaj zadosti plačila; vest mu pravi, da je prav ravnal; plačila si ne išče pri ljudeh. Dober človek se varuje, da bi graje ne zaslužil, svojega življenja pa ne ravná po sapi človeške hvale; to se mu zdi nečimerno in nespametno. Serce, pri katerem dopadajenje in žalost nad hvalo ljudi, kakor voda v morji, odteka in doteka, je nepokojno, nemirno in revno. Prava učenost nas uči, pri vsem, kar ravnamo in delamo, gledati na to, kar hasne, ne pa, kar donaša hvalo. To so zahtevali modri vseh časov, dasiravno so bili modrijani, kateri so z učenostjo iskali hvale in slave.

Od zaničevanja prazne hvale sem zato tako obširno govoril, ker praviš v svojem pismu, da naj se visoki duh moje hčere ne zanemarja in zatira. Tudi jaz tako mislim, a visokodušje bi se naj bolj zanemarilo in zaterlo, ko bi jo učili, da naj čisla prazne in nečimerne stvari, visokodušje in blago serce se pa naj bolje povzdiguje, če jo učimo, da čednost in vse prave dobrote visoko ceni, in da zaničuje vse časno in menljivo; kajti večina ljudi hrepení po dobrotah, ktere minejo, kakor senca.

Ker sem prepričan, da je to edina prava pot, po kateri naj se mladost vodi, nisem samo tebe, predragi moj, ali ženo, ampak vse svoje prijatle večkrat prosil, da naj se posebno zato prizadevajo pri svojih otrocih in jih pred vsem učé, da naj se nikdar ne podajajo na sterne hribe, kjer nečimernost in prevzetnost vlada, temuč naj hodijo po nizki stezi za poniznostjo in čednostjo; kedar denar zagledajo, naj se nikar ne čudijo; nikdar naj ne zdihujejo, da nimajo reči, ktere drugi le iz zmotnjave visoko čislajo; kedar imajo in kedar se jim dajo vnanje lepote, naj nikar ne mislijo, da so boljši; kedar se jim vzamejo, naj tudi ne mislijo, da so slabejši; podobo, katero jim je stvarnik dal, naj ne razdirajo z nesnažnostjo, pa tudi ne

povzdigujejo z zaničljivimi rečmi; prvo med vsem naj jim bo čednost, obširne vednosti pa drugo; med učenostjo in učenostjo naj razločujejo; prva naj jim bo tista, koja uči človeka, da je pobožen do Boga, poln ljubezni do bližnjega, sam za se pa nraven in keršansko ponižen.

Tako bodo ostali moji ljubi otroci nedolžni in dobri in upanje imeli, da bodo od Boga prejeli plačilo; to upanje jim bo jemalo strah pred smertjo in v slavnih dnevih varovalo napuha in o žalostnih urah pa otožnosti in maloserčnosti.

Mirno pokojno serce je sad prave učenosti. Veliko učenihi sicer ne vé za ta sad, a tergali bi ga gotovo, ko bi iz tega namena gojili drevo spoznanja.

Nekteri pravijo, da ženske niso za učenost. Pa so vendar sveti in modri možje v prvih časih keršanstva, posebno sv. Avguštín in Hieronim razlagali častivrednim ženam in mladim devicam sveto písmo, kjer je bolj težko razumeti; písmá, které so jim pošíljalí, so tako učene, da jih stari možje in písmouki komaj razumevajo. Od teh písem tudi povej poglavitno reč mojim hčeram.

To jih bo čedalje bolj prepričevalo, kaj naj bode konečni namen vse učenosti, in da bodo pri svojih delih edino le to želeli, Bogu, ki je priča njih djanja, dopasti in dobro vest imeti. In tako bodo ohranjevali mir in pokoj v svojem sercu; hvala prilizevavčeva, ki bo povzdigoval njih učenost, njih ne bo napihovala, ne podiralo serca grajanje nevednega, kteri bo zaničeval njih učenost.

Znabiti porečeš, ljubi moj: te načela so sicer resnične, pa takošna tečna hrana je premočna slabemu želodcu pri otrocih, koliko namreč je postavnih mož, které bi hvala ne mikala. Jaz pa v tej reči tako mislim: Kolikor težeje je kal ošabnosti iz serca izruvatí, toliko poprej se more začenjati. In ker to ljudje opusčajo, zato ta strupena zel take globoke korenine poganja.

Kedar kaj dobrega učimo, že navadimo učenca, da kopersní po hvali, kakor da bi bilo to plačilo za čednost. Ljudje se zgodaj navadijo, da skoraj nič drugega ne číslajo, kakor hvalo pri ljudeh; poslednjič gre pa tako daleč, da se dobri bití sramujejo, ker bi radi dopadali svetu; to pa je večidel hudobno.

Hvala pred svetom dobri človek premalo čísla, da bi po nji hrepenil; in za človeka ni nič bolj imenitnega od ponižnosti, ktero je Kristus učil. Tedaj prosim tebe, mater mojih otrok, in vse prijatle, da to resnico v mlade serca vlijate, tisto več-

krat in resno povdarjate, ter jo zapisujete v njihove serca z neizbrisljivimi čerkami, tako da se jih ne bo prijemala kuga nečimerne hvale.

Živo pripoveduj mojim otrokom, kako ljubeznjiva je ta čednost, resno opominovanje se bo ložeje serca prijemalo in bo boljše sprejeto, kakor da bi otroke zavoljo njih napak kaznoval. V ta namen ti bodo vodila cerkvenih očetov prav dobro služile. Ker otroci sami razumejo, da ti očetje ne tirjajo tega, kakor da bi bili na nje jezni; in veljava takih mož, kateri so bili vsem časom zgled svetosti, jih bode vodila.

„Pisano na kraljevem dvoru, dne pred binkoštni“.

Obrazi iz odgojilne povestnice pri paganih.

Konfucij.

(Dalje.)

Jezik in pisanje sta poglobitna predmeta pri podučevanju na Kitajskem, ker sta zeló težka. V njih jeziku glas sicer pové, kaj beseda pomeni, a ne pové, kako se zapopadki nanašajo eden na družega; to pové bistveno le mesto, na katerem je beseda v stavku, in naglas. Jezik je le iz enozložnih besedi, ktere se začenjajo s soglasnikom in se končujejo s samoglasnikom. Verst soglasnikov nimajo, nekterih soglasnikov tudi ne, kakor *v*, *d* in *b*. Vsega skupaj imajo 480 vez za glasove; pomnožujejo jih sicer, ker jih razno naglašajo ali povdarjajo; vendar imajo le malo besedi. Celota še le pové, kaj pomeni beseda; vsaki zlog ima prav različne pomene. Čerkopisja tedaj nimajo; njih pismenost je bila od začetka zgolj pisarija s podobami (Bilderschrift); za vsaki pomen je bilo drugačno znamenje; zato se tudi lahko spozná, kako človek kakošno njih pisanj razumé, pa jih vendar dobro brati ne more. Znamenjev za pisanje je 50.000, ki se stavljajo eden pod drugega; so pa te znamenja ali zgolj podobe, tedaj znamki za glas in pomen ob enem; ali pa znamenja za pismo, to je, takošni znamki, ki so sestavljeni iz znamka za glas in iz znamka za pomen; prvo znamenje je tako različnega pomena, da se more dodjati še drugo znamenje; in potem še le je zapopadek določen. Besedne plemena niso ločene; oblikoslovja nimajo; slovnica jim je nauk od stavkoslovja; spol, število in sklon naznanjajo z nekterimi samostavniki; djavno in terpno podobo pa razločujejo le iz postavljanja.

Naj še nekaj povemo od vere pri Kitajcih. Ljudstvo se derži Budaizma ali vere Foh-a, tako namreč imenujejo Kitajci indijskega Buddha. Po tej veri je od vekomaj prostor, kateri je poln tvorin za svetove, v tih se narejajo in zginjajo svetovi po nepremakljivih postavah. Iz tega prostora je postal med strašnim viharjem po združenji atomov iz vode današnji svet; oživlja ga duh, ki se na svetu razodeva v brezštevilnih podobah, sam za se pa ostane vekomaj miren, in se ne meša med vlado sveta; kajti določena je po nepremakljivi osodi. Človek pa more ravnati po svoji prosti volji, in sojen bo po svojih delih. Velika druhal svečnikov (boncev) opravlja službo božjo prav sijajno z daritvami in svečanostimi; serc se pa to ne prijemlje. Učeni se derže nrave Konfucijeve.

Kitajsko je dežela, v kateri je vse duševno izobraženje zaostalo, in se ne gane naprej. Prebivavci so že davno dosegli višjo stopnjo izobraženosti, in so v marskterih umetnostih druge narode prekosili. Svila, tuš in čaj se dobiva tam od nekdaj. Zgodaj so že poznali tiskarstvo, imeli so strelni prah, porcelan, kompas, koledar in izverstne pisavne orodja veliko poprej od prebivavcev v zahodu. Niso pa napredovali. Ošabnost njim lastna, samodržtvo, ločenje, katero pospešuje jezik in pismenost, zavira napredovanje. Samoderžna vlada na Kitajskem ni sicer tako trinožna in svojevotljna, kakor v Turčiji ali v Perziji, vendar pa je vse v tako tesne in v stroge oblike stisnjeno, da se vradniki vseh 18 verst sučejo, kakor petelin na strehi, in da ljudstvo ne pozná ne ljubezni do domovine, ne navdušenja narodovega. Do ptujcev so nezaupljivi, potuhnjeni in hudobni, posebno do kristijanov, vsakoršnega ptujega vpliva ali boljšega zglada se ogibljejo, kolikor mogoče in dotlej, dokler jim to pripusča njih samopridnost, lakomnost in osebna varnost. Misijonarji se ne bojé ne truda, ne nevarnosti, da bi keršanstvo vpeljali; duh Frančiska Saverijana še živi, a zaprek je veliko in večna resnica se le počasi razširjuje; serčni oznanovavci jo dostikrat poterdijo s svojo kervijo. Stud nad življenjem in samomorstvo ni nikjer tako v navadi; kakor na Kitajskem in veliko nesrečnih ljudi nima v starosti drugačne tolažbe, kakor da sedé na svojih mertvaških trugah sanjajo od tiste blaženosti, ko se bodo v nič spremenili. —

Lepo je pri Kitajcih njih skerb za odgojevanje in podučevanje mladine in spoštovanje do učnikov, a ženski spol ima

malo hasni od tega. Tako samosilno ne ravnajo sicer z ženami, kakor drugi Azijati; ženska pa jim je vendar manjša stvar; kakor noge, tako stiskajo tudi ženskega duha. Kakó žensko in njene zmožnosti malo čislajo, nam pové neki kitajski modrijan, ko namreč pripoveduje, da se živali marskterih reči izučé, pristavi: če se živali naučé, da človeške reči razumevajo, koliko več so mlade deklice tega zmožne, ker so vendar same po sebi človeške stvari. Le v keršanski veri ima žena pravo mesto. Veselimo se, da Kitajci toliko cenijo otroško ljubezen in čislajo družinsko zvezo. Ali za tem spoštovanjem za to veljavo in oblastjo staršev tiči velikansko samoljubje, naj bolj zaničljivo samosilstvo. Ali je še kaj na svetu, da bi imelo manj pravic od kitajskega otroka? Kedar koli oče sina zatoži, se le ta kaznuje, ne da bi se reč kaj preiskovala, vselej je sin kriv, oče ima vso oblast do njega. Kdor očeta umori, je strašno kaznovan; oče pa sme svojega otroka gerdo imeti, še celó sme ga umoriti. Slepa neomejena pokorsčina otrok, vsa čast, koja se staršem skazuje, pripravlja pot do tiste podložnosti, koja se skazuje vradnikom in vladi. Ker ne poznajo keršanske vere, tudi pravega namena nimajo pri izreji otrok; politika tukaj z ledenim srcem prevdarja in gospodari.

Iz tega se tudi lahko sklepa, zakaj da Kitajci toliko derzé na vnanje reči. Le pomislimo, kaj mora vse sin storiti, kedar stopi pred očeta ali učenec, kedar sreča učenika. Takih reči sicer ne grajamo, pa tudi na vnanje reči je treba paziti, ali vnanje obnašanje ne sme le na videz biti, in na vnanje reči se ne sme nikdar preveč gledati. Sicer tudi pravijo kitajski modrijani, da naj bo nrvnost poslednji namen vsemu odgojevanju, ali kaj pomaga vse to, ker imajo veliko več vodil za vnanje zadržanje, kakor pa za nrvno življenje in je temu nasprot tudi vse njih državno življenje. Poleg marsikterih izverstnih naukov, kterih današnjim odgojiteljem ne moremo nikdar zadosi priporočevati, je pa veliko takošnega, kar nas prepričuje, da vse odgojevanje pri Kitajcih ni drugega, kakor zgolj dresura (olika na videz). Vsa država in vsa njena vravnava ni drugega več, kakor velika šola za male otroke.

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XIX.

U. V pisanji. — Narod je kovač v besedovanji, in tako tudi v pisanji. Toda imamo jih dokaj umetnih kovačev, kateri besede znajo kovati, da iskre leté in se jezik topí! Še zdaj mi je v spominu „urni kovač slovenskih besed“, o katerem pišejo Novice (l. 1849): »Ko sim uni dan ravno na cestni dvor (Bahnhof) šel, de bi se do predora ali prerova (predreti, preriti, Tunell) pri Poganiku peljal, zadenem iz mesta gredoč na eniga prijatla, od kteriga mi je znano, de včasih hitro kako slovensko skuje. Temu povém, de grém na železnico, in mu rečem, de naj mi hitro pové, kakó se train (to je, tista cela rajda voz, ki se ob enim po železnici peljejo) po Slovensko imenuje? Vod, peljaj — odgovorí hitro, in na perste našteva — vlak, pogon, tečaj, derdraj itd. itd. Kakó pa, mu rečem dalje — locomotiv (to je tisti voz s kotlam, ki vse druge za sabo vleče)? — Odgovorí: Práv za práv, in natanjko po latinskim imenu: krajogibnik, tode po duhu slovenskiga jezika boljši z eno besedo: gibón, gibač, gibavs, gibavnik, gibálo, pa tudi vozivnik, vozilo, vozarnik, pihavnik, tekavnik, hlapón, vlačon. — Kakor vidim — mu odgovorim — ti si uren Slovenski kovač; ti imaš dvanajstíco (Dutzend) domačih! — Zato so pa tudi po ceni, mi odgovorí smehljaje, in nič ne dé, če tudi ktera v Savo pade. — E, no! mu rečem, kdor ni preveč kočljiv, si bo vender utegnil ktero odbrati, če tudi druge Sava odnese«.

T. Drug tak kovač se je oglasil v Nov. 1850, od omike slovenskega jezika pisaje za domače imenstvo. „Velika bogatost in mnogoterost, ki jo slovenski jezik v končnih zlogih in izhodih svojih imen ima, piše ondi, to delo (t. j. osnovo domačega imenstva) zlo polajša in stori, de se tudi nar manjši zakloni in zapoge (Nuancen) zaumenov z ravno tisto besedno korenino naznaniti zamorejo.“ V dokazo tega in v poljubno rabo je pridjal tri izgledé, in c) je ravno iz korenine pis (v besedi pisati), iz ktere se dajo, pravi, po mnogih izhodih brez prilogov, glagolov in privetov (Adverbien) naslednje imena speljati: „Pis, pisek, pisaj, pisilo, pisava, pisar, pismo (1. Schrift, 2. Brief, 3. Schein p. dolžno pismo, Schuldschein), pismar i. t. d. Nakoval jih je umetno iz korenine pis skorej toliko, kolikor napleteva midva v letu pomenkov o slovenskem pisanji. Mnoge, pri kterih je tedaj še prašaj pristavil, ali so prave ali ne; so sedaj, 15 let pozneje, sploh znane in večí del navadne. Koliko jih utegne še le narasti v 50 ali 100 letih;

ker se tako lepo in naglo lika in razcvita bogati jezik slovenski!

U. Prečudni so potje, piše v tej zadevi Janežič §. 249, in mnogoverstne so postave, po katerih se razvija in razrašča slovensko besedišče. Bogati se namreč a) po notranji spremembi v koreniki t. j. po glasovni menjavi, b) po vnanji vekšavi t. j. po izpeljavi, in c) po sestavi ali zlagi.

T. Posebno imenitna je izpeljava, ki obrazí besede po natiki posameznih glasov (obrazil) na koreniko ali deblo, n. pr. brod: brodnik, brodnina, brodišče i. t. d. — Teh končnic ali obrazil ima Janežič dokaj, po katerih sam skusi nakovati ali obraziti si besed, kolikor ti drago.

XX.

U. Povej mi prej vendar, kaj pisati prav za prav pomeni.

T. Pisati stsl. tudi p'sati (čes. psáti), je a) sculpere, b) pingere in c) scribere. Od tod stsl. písmę littera, jota, čerka sploh, kakor so jih delali začetkoma rezljaje, potem slikaje s podobami, in pisanije je tudi pictura — stčes. písmo pictura — scriptura, epistola; in na zadnje pisaje v tem pomenu, v katerem še danes velja pri vseh Slovanih, z lastnimi znamenji za posebne glasove.

U. V drugem pomenu nam Slovencem rabi beseda ta pogostoma p. pisan travnik, pisana frata, pisana ruta, pisane hlače, pisano krilo, pisana mati, celo pisana t. j. pomalana hiša ali soba.

T. Pisan' nsl. varius, quibusdam Slavis idem significat ac p'str' variegatus (bunt, gefleckt). A p'str' deriva croat. pastrva, bistranga et pol. pstrąg salmo fario, slov. posterv Forelle, ser. pič. Namesti pisana hiša pravimo Slovani večidel malana, barvana hiša; stsl. in rus. je po greškem Ζωγραφείω živopisati t. j. malati, živopis, živopisec, čes. polj. malovati, mal i malarija, malar i. t. d.

U. Zakaj vendar mačehi pravijo Slovenci tu in tam pisana mati?

T. Pisan je vielfarbig, bunt; striemig, gestriemt, piše Murko: pisana mati (satyrisch) die Stiefmutter d. i. die bunt, luxuriös gekleidete Mutter. Jarnik pa pravi, da na Koroškem mačehi (stsl. mašteha noverca, nsl. mačeha, mačiha dain. mačuha prip. mačaha habd. serb. mačeha oserb. macocha magy.

mostoha — Mikl.) rekajo tudi: prižana mati, im gemein. Deutsch. die gepriesene Mutter.

U. Samo tri so bile dobre, pa še tiste so revno poginile, kakor pravljica vé! Ali ni prižan to, kar pisan, progast, rižast, prižast? Koga pisano gledati — ali je to tudi hvale vredno? Pisana mati pisano gleda — ali ni to zabavljivo?

T. Menda se mačeha zove pisana mati le za to, ker ni prava, ampak le pisana t. j. die geschriebene, (die gepriesene), namestna, le tako imenovana. — Pisati se heissen p. Juri se piše Kovar, ali tudi: kako ti je imé wie heisst du? Miha mi pravijo man nennt mich Michael. Kako se pa pišesh was ist dein Zuname? Za Goloba se pišem ich heisse Golob (cf. Potočnik). Psáti se z Prahy sich für einen Prager ausgeben, psánka ali písanka je v čes. Briefftasche t. j. mošnjiček za pisma, pisemnica, listnica i. t. d.

U. Pisanke ali pisanice so lepo pisani ili barvani in prižani pirhi (buntgefärbtes Ei, Osterei), ki si jih darujemo o velikonoči ali o vuzmu v znamnje prijaznosti in veselja ter v spomin prihodnjega vstajenja.

XXI.

T. O vuzmu. — Večkrat sem mislil, kaj vuzem pomeni; kar piše Miklosič v stsl. slovarji k glagolu v'zeti tole: „ab hoc verbo derivabis nsl. vuzem croat. serb. vazam pascha, est enim vuzem sumtio (carnis) cf. magy. husvét, quod idem significat, et slov. pust pro mesopust (torej Fleischlassung: Fleischnehmung — pust: vuzem nam. mesopust in meso-vuzem).

U. Ali je pa tudi resnična? Ali sploh tako razlagajo besedo vuzem.

T. „Nobenega praznika ne obhajajo Slovenci v bistriški okolici tako slovesno, kakor ravno Velikonoč, ki jo uzem imenujejo. Ta beseda menda pomeni toliko kakor „iz zime“, „konec zime“. Že dolgo pred se vse pripravlja za véliki dan. Veliko saboto se pišejo pirhi, jagnjeta koljejo, pleča kuhajo in pogače pečejo“.

U. Torej je vuzem skorej to, kar vigred, po Metelkovi izpeljavi iz *vi-* ali *vi-* in *gred-em* t. j. Ausgang des Winters, tedaj pomlad (Frühling), na Koroškem in Štajerskem še sim ter tje v navadi. *Vi-* ali *vi-* pomeni v severoslo-

vanskih jezikih to, kar pri nas *iz aus* (vid. Metelko. Anhang XLI).

T. *Vi* ali *v-* je v jugoslovanskih *ein*; ali ni potlej *vigred*, *Ein-* ali *Angang*, *Aufgang des Jahres*, *vigred vnanjega* ali *solnčnega leta t. j. spomlad (Frühling)*? Ali ni ta razlaga bolj živa, za milo spomlad bolj prijetna? — Gledé na poprejšnjo izpeljavo pravi naš verli Bilc v Nov. 1857:

„Pisal sem bil opisovaje navade Bistričanov, da tukaj velikonoč „uzem“, kakor Hervatje „vazam“ imenujejo. Takrat sem rekel, da ta beseda toliko pomenuje, kakor *konec zime*. Ko sem pa to nekoliko bolje premislil in se z nekim učenim Slovencom posvetoval, sem previdil, da to nikakor biti ne more. Praeposicia *uz* pomenjuje toliko kakor nemški „*empor*“ „*uzdigniti*“ = „*emporheben*“. — Glagol *jeti*, *jmem* pa se samo v stavah rabi: „*najeti*, *najmem*“, „*prejeti*, *prejmem*“, „*zajeti*, *zajmem*“. —

Iz glagola *uzjeti* je substantiv „*uzjem*“, kakor iz *prejeti* „*prejem*“; *j* se pa izpušča, tedaj ostane *uzem*, kar toliko pomenjuje, kakor „*Emporhebung*, *Auferstehung*“. (cf. Ostern iz staronemške bes. *Urstand t. j. Auferstehung*, *vstajenje*, in *vz* cf. I. Jezičn. 42.)

Kakor po notranjem Kranjskem se sliši tudi po vzhodnjem Štajerskem, pri ogersko-hrovaških in bližnjih Slovencih *vuzem*, *vozem*, *vazam*, stsl. *v'skr'senije*, serb. *skers i. t. d.*

U. Iz *vzeti* se da obračati *vuzem* a) na mesojejo, ktero v postu pustimo in z velikonočnim jagnjetom spet primemo ali *vzamemo*, in b) na meso v svetopisemskem pomenu, kakor pravimo: *vstajenje mesa*. Kako lepo nas potem opominja *vuzem* mnogoterega *vstajenja p. Gospodovega*, *duhovnega*, *telesnega*, *naravnega* po vnanjem stvarstvu.

T. Lepe so vse te razlage, pa morebiti malo resnične. Kakor imenujejo vzhodnji Slovenci, tudi po Krasu in Istri Slovenci veliki post „*korizem*“ iz latinskega „*quadragesima*“ (scil. *tempestat quadraginta dierum*) in iz laškega „*quaresima*“, tako imenujejo velikonoč *vuzem* (*vizem*, *vazam*) menda iz gerško-latinske besede *azymus*, *a*, *um* (*ungesäuert*, *azym* — *vazyma* — *vazim* — *vuzem*, — *panis azymus*, *dies ali festum azymorum* — *opresnih kruhov* ali *opresnikov*, Ostern; *azymitae*, kateri imajo *opresnike* pri sv. obhajilu i. t. d.).

Kaj si učitelja dopisujeta.

Nekaj zmišljenega, nekaj resničnega.

Dragi moj Svetoslave!

Na Tvoje pismo v 19. listu lanskega „Tovarša“ nisem mogel tako hitro odgovoriti, ker sem ravno biro po naši fari pobiral in Ti, ne čakaje mojega odgovora, si me precej tako hudo napadel in mi očital, da ne maram za dobre svéte, da sem jo krenil po široki cesti, da mi ni mar za drugega, kakor za zložno življenje; v kratkem: da mi šolski kruhek dobro diši, a da mi šola preseda. Prehudo si me prijel; kaj ne veš, da je duh sicer volján, pa meso je slabo. Dobre sklepe večkrat delam, tvojih svetov tudi ne zaničujem; vbogal jih bom.

Naj Ti pa danes najprej potožim, da me je v poslednjem listu „Tovarša“ tisti pogovor med „Vedežem“ in „Klatežem“ zeló razžalil, in to sem tudi slišal od mojih tovaršev. Ali nisi bral kako nas učitelje tisti „Vedež“ (?) v eni sapi imenuje zaspance, nevedne kritikarje i. t. d. Tedaj lenobo, nemarnost in ošabnost nam ob enem očita. In kako zvito to nakani! Starim učiteljem se prikupuje, ter jih izgovarja, da po nas mlajših huje bije. Tega še je bilo treba; sej nas že tako svet in marsikteri drugi do gole kože obirajo, sedaj nas pa še naš list napada! Nad nam se res spolnujejo besede: „Njegovi domačini so njegovi neprijatelji“. Kaj ko bi se to očitanje dalo obrniti na vrednika in njegovega dopisnika! „Tovarš“ in njegov „Vedež“ si bota še zmisliła, da smo učitelji krivi hudih časov, pomankanja, visoke cene srebra, in Bog vé, kaj še dalje. A meni se pri vsem tem éudno zdí, da „Tovarš“ nikdar nič ne pové od nekterih gospodov, kateri imajo biti prvi učeniki ljudstvu; učitelj je le njih pomočnik. Cerkev in država veliko več tirja in pričakuje od njih, kakor od ljudskih učiteljev, kajti veliko bolj so učeni, in med priprostim ljudstvom imajo v šoli prvo besedo; ljudstvo jim veliko bolj verjame, kakor nam šolmoštrom. „Tovarš“ to menda dela iz sebičnosti, bojé se za svoje naročnike. Vendar mora vsak to dobro vediti, da učitelj na kmetih le malo opravi, ako duhovščina ljudstva za šolo ne zbuja, ne vnema in ne priganja; duhovski gospodje tudi ložeje duševno in dnarno podpirajo učiteljski list; tako ravnajo duhovni gospodje po Nemškem in drugod.

Karol Veliki je po silnem kervavem boju in z velikim trudom vpeljal keršansko vero med Saksonce; divji pagani so se bili

sčasoma privadili dobrotljivega jarma keršanstva; njegovih malopridnih vnukov eden, ves slavehlep, časti in dežel lakomen, obljubi ljudstvu staro paganstvo, da bi jih pridobil na svojo stran. Veliko so se trudili duhovski in deželski predniki, marsiktere boje so imeli, tudi grenke požirali, da so vpeljali šole, koder dosihdob niso bile. Tako je bilo tudi v naši fari. — Ljudstvu spoznavšemu, da je šola koristna, ni več tako merzelo do šole, in vse bi se bilo sčasoma poravnalo, ako bi bili tako nadaljevali, kakor so začeli. V našo farno pa pride gospod Dobrika; viditi, da nekteri — le nekteri starši neradi otroke v šolo pošiljajo, jim nepremišljeno reče, da ni ravno tako silno za vsakdanjo šolo, samo da pridejo otroci v pondeljek in petek v šolo h keršanskemu nauku.*) To se je hitro razneslo, in kedar ni keršanskega nauka, je šola toliko, da ne prazna. Ljudem je dosti, da jim le perst pokažeš, hitro bodo zgrabili za celo roko. In kaj pride iz tega? Otroci ne bodo v šolo hodili; ako pa otroci ne hodijo v šolo, „čemu bi plačevali učitelja? orglavca in mežnarja potrebujemo, učitelja pa nam ni treba. Gospod Dobrika so mož vse hvale in časti vredni, — le šolmošter, ta je tako siten, in tako tiši po šoli. Pa že vemo, zakaj! Proč ž njim, nam ga ni treba.“ — Kako lahko se na kmetih hvala zasluži, le reci ljudem, da ni treba staviti nove šole namesto stare poderte; le povej jim, da ni toliko na tem, ako otroci hodijo v šolo; tvojo hvalo bodo oznanovali od vasi do vasi, od bajte do bajte. In nekteri ljudje se pa vendar tudi polaknejo take hvale.

No, Svetoslave, za vsako mojo pritožbo imaš na izbero poln koš dobrih svetov, povej mi, kaj naj storim! Previdim, da bom jaz vsega kriv, gospod Dobrika se bo že odobrikal pri ljudeh in pri gosposki. Če govorim, ni prav, če molčim, tudi ni prav. Ali to me tako peče, da včasih kar spat ne morem. Lansko leto si mi pravil, da ni prav in dobro, če učitelj ljudi svoje fare le toži in toži, in da učitelj naj ložeje shaja, ako ima v vradnijah malo opraviti. Kako bi si vendar pomagal! Vsega sem se pred nadjal, kakor opovire od te strani. To človeku serce podira. Ne morem drugače, da si serce ohladivši jezik nabrusim in enkrat prav odkritoserčno na vse usta povém, česar sam skušam. Dostikrat slišim govoriti, da je le malo učiteljev, vrednih tega imena, a jaz pa rečem, da

*) Žalibože, je to gola istina?

je tudi veliko drugih gospodov, kateri svojih dolžnost do šol ne razumevajo, in če jih tudi razumevajo, jih nočejo kaj radi spolnovati. Gospod župnik izroči šolo mlademu duhovnemu pomočniku, in mladi duhoven ima tukaj naj lepšo priliko pokazati djansko svoje domoljublje: delati za vero in narod, — ali pa opravlja svoje dolžnosti v šoli vselej vestno, kakor mu veleva dolžnost, ne pa, kolikor se mu ljubi? Tudi kaj takošnega naj bi „Vedež“ in „Klatež“ sporočevala „Tovaršu“. — Okoli takošnih vprašanj pa hodi „Tovarš“, kakor maček okoli vrele kaše. — Radostno smo brali v lanskem „Tovaršu“ od dveh mladih duhovnih gospodov, kilepo razumevata in spolnujeta svojo nalogo do ljudske šole, katerih eden je hodil od hiše do hiše ljudi v nemat in nagovarjat za šolo. Sicer vemo, da nista samo ta dva tako ravnala; ponižen človek ne govori rad od svojih zaslug, pa tudi ne želi, da bi ga po svetu razglaševali; reč sama na sebi se pa vendar sme omeniti. Luč se ne postavlja pod mernik. Dostikrat pa naslednik podere, kar je prednik z velikim trudom postavil. V Ravnodolu je gospod Nevtrudnik srenji dobil poslopje za šolo, učitelja podučeval, ljudi za šolo spodbujal in v nemal; šola v njegovi fari je bila vsem v zgled; njegov naslednik gospod Nebriga pa pravi, da je bil njegov sprednik sitnež, da se je vtikoval v reči — njemu nepotrebne; in vendar ljudje prvega gospoda pozabiti ne morejo. Vidiš taka je simtertje, taka! Povej ti „Tovaršu“, da naj nikar ne graja, samo učiteljev, ker so menda tudi še nekteri drugi, katerim njihov imenitni stan dolžnosti do šol nalaga, tega ravno tako vredni.

Iz mojega pisma pa tudi lahko spoznaš, da so okolisčine, katerih sem jaz ali z mano tudi še marsikteri drugi učitelj, zares prav sitne, ker mu časih pred noge valijo brune od tiste strani, kjer se je nadjal podpore, pomoči, dobrega sveta in tolažbe. Dober svet je tukaj veliko vreden, in tega od Tebe pričakuje

Tvoj

Tugoslav.

V šoli.

(Natoroznanski pesnik, katehet pa učenco.)

Pesnik poje: »Iz cvetic zelene trave
Vzdiga k nebu se molitev,
In ko Stvarniku daritev
V zrak puhtijo vse dišave«.

Katehet. Kaj je molitev?

Učenec. Molitev je povzdigovanje duha k Bogu ali pogovor z Bogom.

K. Kaj pa je daritev sploh?

U. Daritev sploh je vsaki dar, ktereга Bogu prostovoljno damo, da svojega nar višega Gospoda z njim častimo in molimo.

K. Ali res — iz cvetic zelene trave vzdiga k nebu se molitev, in ali res — ko Stvarniku daritev v zrak puhtijo vse dišave?

U. Po katekizmu ali keršansko-katoliškem nauku ne, ker cvetice nimajo ne duha ne proste volje.

K. Po katerem nauku in v katerem duhu poje torej pesnik tako?

U. Menda po natoroznanskem nauku in v pesniškem duhu.

K. Čemu pa so cvetice na svetu po katekizmu ali keršansko-katoliškem nauku?

U. Bog jih je vstvaril kakor vse drugo na svetu, da je svoje veličastvo in svojo ljubezen razodel, in da človeku pomagajo, doseči večno zveličanje.

K. Le tedaj, ako pesnik z unimi besedami hoče reči, da čvetice s svojimi dišavami razodevajo veličast in ljubezen Božjo, in da so človeku v prid in razveseljevanje, le tedaj keršansko-katoliški veri niso nasprotne; po besedni razlagi ali po sedanjem vse božajočem natoroznanstvu pa so. —a—

Novice.

Iz pod Ljubelja na Gorenškem. To vse ima prav „Klatež“, da se klati okrog učiteljev, opituje in pozveduje o šolskih zadevah in tako s polno novičarsko mavho prisopiha k radovednemu „Vedežu“, ter mu jo izprazne na široko odperta ušesa; a ta velik prijatelj „Tovaršev“ pové vse, kar je ravno od „Klateža“ slišal „Tovaršu“, kateri obelodani in nosi vso nabrano zernje med svet, da tako njegovi bravci zajemajo iz napolnjenih njegovih predalov iz raznih krajev nabrane grenke in sladke mervice. Vidim, da ima „Klatež“ težaven posel, in marsikteri učitelj se ga boji, ako mu poterka na vrata; a „Klatežu“ je že ta bojzljivost pravi, naravni znak učiteljeve vrednosti. Vendar se ne more zameriti tolikanj „Klatežu“, da pride to in uno na svitlo, kar ni ravno vsakemu po všeči, marveč širokouhemo, radovednemu „Vedežu“, ki ga vsestransko izprašuje in potem vse važne čertice „Tovaršu“ naznanja. Kar mene zadeva, nimam nič zoper „Klateža“, niti

radovednega „Vedeža“, ampak še priterdim, da sem velik prijatelj „Klatežev, in da mu njegovo hojo proti Ljubelju prihranim. Namenil sem se, bodisi sladko ali grenko sadje na šolskem polji, prav pridno skupljevati, ter ga naravnost pošiljati njegovemu prijatelju „Vedežu“; on pa ves navdušen za šolsko blagostanje, naj ga povoljno naznanja „Tovaršu“, da ga dobí pod nos tudi „Klatež“ potikaje se med tem Bog vé kodi, ter se prepriča, da mu sem zvest v zadáni obljudi. Prežal bodem tedaj noč in dan iz pod Ljubelja daleč na okrog; vse kar bodem staknil, privlekel bodem bravecem na beli dan. — „Od kod“, poreče „Klatež“, „se je pa ta porednež priklatil pod Ljubelj, in kaj ga navdušuje, da se tako gorko poprijema mojega posla?“ Odkrito mu povem: iz središča belih Kranjcev sem se priklatil v to gošato stran, in že dokaj časa tu tičim pozvedovaje, kaj se godí kaj ob meji hervaški in v drugih milih, nepozabljivih mi krajih, koder sem hodil nekdanj s svojimi tovarši, ki se sedaj enako meni, trudijo na težavnem šolskem polji; pozvedovaje, kako se kaj godí tu pa tam po šolah slovenskih, pa — zastonj; dasiravno imamo svoj časopis, vendar je le poredkoma kakošen dopis iz Kranjskega, da bi se iz njega kaj novega posnelo, kakor da bi naša mila domovina ne imela ne šol, ne učiteljev; in od mojih ljubljenih nekdanjih tovaršev ni ga duha, niti glasa. Na posel tedaj, dragi mi prijane! oblázi vse kraje budé naše tovarše iz dušnega spanja; spodbujaj jih na delo kazaje jim pot peljajočo do omike, izobraženosti, do pravega in boljega šolskega stanja. Jaz tudi ne bodem rok križema držal, marveč trobil bodem, da se bode Ljubelj potresal in radovedni „Vedež“ bode poskakoval veselja, dobivaje najine napolnjene — včasih kritične bisage. „Nunc ergo ad rem!“

Bral sem, da se nahajajo učitelji godernjaje, da je naš šolski časopis preveč prazen; zopet drugi, ki pravijo, naj bi donasal povesti, in pa tudi taki, ki terdijo, da „Tovarš“ ni vreden, da bi se nanj naročevali. Tudi jaz poznam nekaj takih žalostnih „eksemplarov“; pa preveril sem se, da so prvi samo tisti, ki beró najraji — nič. Takim je vse prazno, kajti je tudi njih glava prazna. V drugo versto spadajo oni, ki beró, pa le premalo; taki obširnejih sestavkov o izreji in odgojevanji šolske mladine in drugih pedagogičnih spisov nič kaj ne uméjo. Zarad tega zahtevajo povesti za kratek čas, basni od kakega osla in bika, čenče i. t. d., ker se pri enakih stvareh ni treba glave ubijati in pa kakor pri težkih odgojilnih spisih jedra iskati, pri katerem bi opravili ravno toliko, kakor žaba pri lešniku. Takim res ni treba dolgih umetnih, mišljenja in resnega pretresovanja zahtevajočih spisov v roke, ampak „Ezopove fabule“. (Dobé se v vsaki večji bukvarnici in veljajo menda le 20 soldov.) Iz tretje verste so pa vsi oni, ki niso vredni, da bi se zvali „učitelje“. Ti slovensko literaturo, komaj pričečo se razevitati, želé le zatirati. Kdor pa zatira svoj domači materni jezik, ni sposoben za podučevanje šolske mladine, ter nevreden imenitnega učiteljskega stanu. Brez branja, ni nikakovega znanja. Brati in pisati moramo, ako želimo dospeti na boljše stanje, ne samo v dušnem, ampak tudi v telesnem obziru. Kako se bodo naše rane kedaj zacelile, ako jih ne bomo sve-tu razkazovali proseči zdravil in blage pomoči? Kako bode svet spo-

znaval ceno in važnost ljudskih učilnic, ako ne izvé, koliko prida in blagra mu donašajo? Dopisovavci so tedaj časopisu neogibljivo potrebni, kajti oni kažejo razne potrebe in pomanjkljivosti, ktere vsestranske pozornosti zahtevajo in pa tudi vspešne izveršitve, ki čitatelje z veseljem navdajajo in napeljujejo k občni koristi. Po dopisnikih političnih časopisov pomaga se večkrat državi, po dopisnikih šolskih ali pedagoških listov pa šoli in učiteljem. Večina jih godernja v pogovoru s svojim verstnikom čez to in uno, da poslušavca že ušesa bolé, in vendar mu ta ne more in ne zna pomagati, niti svetovati; da bi se pa oglasili in svetu pokazali v javnem časopisu, kar jih bolí in peče, tega neté, in se ne upajo. Pomisliti se mora, da je dosti bistrih glav, ki pretresujejo in prevdarjajo, kar se piše in s svojim bistrodom tudi lahko dober pomoček za eno ali drugo nevkretnost znajdejo, ktere potem v primernem časopisu tudi ojavijo. Dopisovavci so tedaj prva potreba, da časopis ni prazen; sestavki, ki učitelju njegov težaven posel polajšujejo, so najlepša in primerniša povest učiteljskemu stanu; in en sam letnik učiteljskega časopisa je gotovo več vreden, nego vsi njegovi obrekovavci; kajti gotovo zajme vsaki že iz enega samega lista več prida in koristi, kakor pa iz nepridnega, nespametnega obrekovanja národu na prid in srečo izdanih spisov. — Bral sem nadalje, da, kar se je pisarilo od štajarskih učiteljev in podučiteljev, spolnuje se tudi na Kranjskem. Simtertje gola resnica! O tej zadevi napisal bi lahko cele pôle iz svoje skušnje, kako se obnašajo večkrat stari učitelji pri dohodu svojega naslednika, kako mu odgovarjajo za dober svét naprošeni, in kako ljubeznjivo mu njegove že tako pičlo odmerjene dohodke razlagajo, pa — „Klatež“ mi s perstom žugaje šepeta: „Derži jezik za zobmi, sicer prilomastim k tebi in ti vsa rebra potrupljem!“

Ribnica, Sodrašica, Cirknica in pa Postojna so pa vse hvalevredni kraji; tudi jaz sem njega dni hodil po omenjenih krajih, ter se sam prepričal že takrat velike gorečnosti do šole in šolske mladine ne samo pri učiteljih, ampak tudi njihovih predstojnikih. V teh krajih so pa tudi večkratni šolski zbori, kjer se učitelji med sabo spoznavajo in prav bratovski napeljujejo. Gotovo je, da dobro vravnane konferencije o svoji dobi tudi obrodé dober, tečen sad. Čudno pak je, da se v nekterih krajih šolskih zborov prav nič ne vdeležujejo in da so učitelji, ki še ne vedó, kaj so šolski zbori, naravno, ker jih nikdar nimajo. Prav lepo in živo priporoča učiteljske zборе „Oesterr. Schulbote“ št. 12., kar mi pa čas ne dopusča, da bi kaj več posnel iz njega. Drugo pot kaj drugega, ako bode „Klatežu“ in radovednemu „Vedežu“ po godu. *) T.

*) „Tovaraša“ veseli, da sta njegova „Vedež“ in „Klatež“ še drugej — in še celó pod Ljubeljem — zbudila dopisovavca, kateri bode radovednemu „Vedežu“ sporočeval, kaj delajo učitelji na gorotanski meji. Prosimo kmali kaj!

Vredn.